

VANDKAMP

6 SMÅ ESSAYS

Akademiraadets Landskabsudvalg Maj 2019

INDHOLD

FORORD 5

FRYGT ELLER FASCINATION: NATURENS NATUR 9
af Ellen Braae, landskabsarkitekt

DET VÅDE DANMARK 19
af Morten Stræde, billedhugger

MENS VI VENTER PÅ DEN NÆSTE ISTID 31
af Hanne Bat Finke, landskabsarkitekt

HAVBLIK 47
af Heine Skjærning, billedkunstner

OVER DAGLIG VANDE 57
af Stine Poulsen, landskabsarkitekt

FRA YDERSTE KANT 65
af Erland Knudssøn Madsen, billedhugger og maler

FORORD

Vand er tidens store dagsorden. Samtaler, diskussioner og forskning om vandet som hav og regn, som stormflod og kystbeskyttelse og som skybrudssikring og drikkevand præger politik og planlægning og ikke mindst byggeri og anlæg.

Vandet trækker i os alle, og vi bygger paradoksalt nok helst vores boliger på arealerne i vandkanten. Imens vækker klimaforandringerne bekymring, og viser sit nye ansigt i voldsomme storme og nedbørsmængder og bringer hele og halve byer, kældre og stueetager under vand.

Det vi sjældent taler om er vandet som en forudsætning for liv, og som en kraft, der ofte er større, end vi regner med. Men måske også en modstander, som vi ikke behøver at lægge arm med alle steder. Menneskets tilstedeværelse har utvivlsomt en indvirkning på klodens tilstand, og det vil givet ikke været alt, vi kan bygge væk over tid. Tendensen lige nu er, at de mange prognoser om klimaforandringens tempo og fatale konsekvenser skaber stor utryghed, der får selv det mindste varsel om storm til at virke som dommedagsprofetier. De fleste kystbyer forbereder sig ved opførelse af kystbeskyttelses anlæg i alle afskygninger.

Det er også en mulighed, at se på by- og landskabsudvikling som en tilbagetrækning fra de mest udsatte områder, og lade kystforlandet ligge og lade vandets kræfter afgøre, om det er fugle, klit, marehalm eller andet liv, der skal indfinde sig.

Med denne 4. essaysamling fra Akademiraadets Landskabsudvalg har vi sat fokus på "vandkampen" med det formål at fremhæve skalaen i udfordringen og bidrage til den offentlige debat med et kunstnerisk blik på byggeri og anlæg af kystbeskyttelse, der ikke altid er tilpasset stedets eller udfordringens præmis. Derudover

ønsker vi at sætte en diskussion i gang på et mere filosofisk plan, som relaterer sig til forholdet imellem menneske, landskab og hav.

De 6 essays er forfattet af landskabsudvalgets medlemmer 2019

Landskabsarkitekt Ellen Braae

Billedhugger Morten Stræde

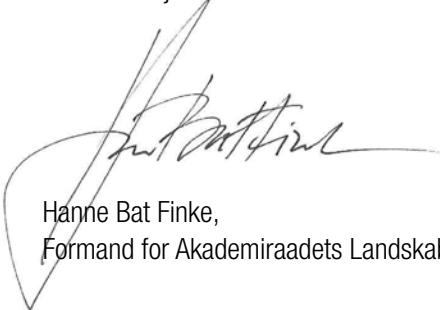
Landskabsarkitekt Hanne Bat Finke

Billedkunstner Heine Skjærning

Landskabsarkitekt Stine Poulsen

Billedkunstner Erland Knudssøn Madsen

Den 15. maj 2019

Hanne Bat Finke,
Formand for Akademiraadets Landskabsudvalg

FRYGT ELLER FASCINATION: NATURENS NATUR

af Ellen Braae
Landskabsarkitekt

FRYGT ELLER FASCINATION: NATURENS NATUR

Horisonten er menneskehedens baseline. Mødet mellem himmel og hav er det mest stabile og måske også det emotionelt mest forløsende og universelle landskab, vi deler med hinanden.

Horisonten er menneskehedens baseline. ©Ellen Braae

Grønt er vand, der er blevet til land, mens de blå områder er steder, hvor land er blevet til vand (Foto: Deltas)

Vandets tilstedeværelse på kloden er imidlertid også både amorf og dynamisk. Hollandske forskere har netop kortlagt, hvordan vandlandskabet har ændret sig gennem de seneste 30 år. I den periode er 115.000 kvadratkilometer land blevet dækket af vand, og 173.000 kvadratkilometer vand er blevet til land. Ved at sammenligne satellitfotografier kan forskerne se, at smeltede gletsjere på den nordlige side af Himalaya skaber gigantiske nye søer og dermed er det område i verden, hvor mest land er blevet til vand. Og videre at Aralsøen i det centrale Asien er det vandområde, der er udtørret allermost. I Danmark er de jyske søer, Vilsted Sø, Bølling Sø og Filsø, blandt de største landområder, der er blevet til vand (igen). Men også nye landområder er kommet til gennem de seneste 30 år såsom Storebæltsforbindelsen og markante udvidelser af

Aarhus og Esbjerg Havne. Og endelig følger nybyggede kystområder i form af Øresundsbroen, Kastrup Digevej, Amager Strand, Nordhavn, Avedøre Holme – og lige nu er Lynetteholmen kommet på tegnebrættet – nyt land til Danmarkskortet og bidrager til at ændre vandets tilstedeværelse. Vand – både dét, der er og dét, der mangler – er måske den mest markante markør for klimaforandringer, dét vi har nemmest ved at se og dermed forstå.

Den unge britiske journalist, Rose George, retter i sin seneste bog, *Ninety Percent of Everything*, vores opmærksomhed mod havet og livet på de store container-skibe, som er krumtappen i den globaliserede handel. George hævder, at vi alle har en 'sea blindness', at vi er hav-blindt: "The sea is mostly something we fly over

now” siger hun, og det til trods for at havet som rum for handel, transport, infrastruktur, udvinding og fritidsaktiviteter er ganske urbaniseret. Men set fra landjorden ændrer denne havblindhed sig i disse år radikalt. Ikke i den forstand at havet er blevet mindre urbaniseret, eller at vi er blevet meget klogere på det og den rolle, det spiller for vores handel, øko- og vejrsystemer, men i den forstand, at vi ser en stor herlighedsværdi i det samtidig med, at det trænger sig på. Fysisk og mentalt, det vil sige både bevidstheds- og følelsesmæssigt. Vandets nye tilstedeværelse er på en gang fascinerende og skræmmende. Og samtidig trænger vandet sig også på fra oven med især de senere års gentagne markante skybrud. Og endelig begynder ændringer i den måde og det omfang, vi hidtil har levet med og håndteret havvand

og regnvand på, også at skabe forandringer i grundvandet, hvilket nok endnu er et forhold omfattet af en vis ’blindness’. Men i takt med at ’vandpresset’ vokser og blindheden gradvist aftager, melder spørgsmålene sig om, hvordan vi agerer.

I USA er det hæren, der har ansvar for vandregulering. Det er i sig selv et tydeligt udsagn om, at vand betragtes som en udfordring – man fristes til at sige ’fjende’ – der skal om ikke bekæmpes, så i alle fald kontrolleres. New Orleans oplevede i 1965 *Hurricane Betsy*, som forårsagede store skader. Samme år vedtog den amerikanske kongres *The Flood Control Act of 1965*, som i praksis overdrog ansvaret for design og konstruktion af oversvømmelsesbeskyttelsen i New Orleans til den ameri-

kanske hærs ingeniørkorps. Resultatet af denne indsats vurderes i dag at være årsagen til at omfanget af de skader, som i 2005 fulgte med *Hurricane Katrina*, blev så voldsomt store, og betragtes i øvrigt af ingeniørerne selv som den største ingeniørkatastrofe i USA’s historie.

Ingeniørerne i New Orleans anså vandet som noget voldsomt, der skulle tæmmes, kontrolleres og som sådan var deres primære motivation at dæmme op for worst case scenario. Hvilket de så paradoksalt var med til både at skabe grundlaget for og at forstærke. Skybrudsplanen i København rummer også indirekte dette katastrofebillede. At vi lader vandet løbe til de lavest-liggende områder i byen, hvor vi så bygger anlæg af en ret anseelig størrelse til at tilbageholde

det, er vandkatastrofeperformance for fuld udblæsning. Intensionerne om også at forbinde disse anlæg på terræn med såvel øgede bylivskvaliteter som mere bynatur nuancerer dog dette billede.

Imidlertid synes hver profession, der arbejder med rum og natur at have sin egen grundforståelse af naturens natur så at sige. Eksempelvis vil økologens naturforståelse indbefatte, at naturen har sin egen velindrettede logik, hvorfor menneskets blotte tilstedeværelse til hver en tid vil være forstyrrende. Antropologen vil se natur som rum for menneskelig handling og udfoldelse. Gartneren vil se det som menneskets rolle at pleje naturens processer, dens planter, dyr osv. til menneskets fordel. Og kunstneren – hvis man ser bort fra dem, der

arbejder direkte i og med naturrelationer – ser måske snarere natur som en inspirationskilde. Betragtningen kommer fra den amerikanske landskabsarkitekt Anne Whiston Spirn, der ser alle de nævnte tilgange som dele af landskabsarkitekturens ophav. Men i forhold til bestræbelserne på at finde kvalitative fysisk-rumlige løsninger på vandpresset er der endnu en pointe. Nemlig, at det er i landskabsarkitekturen at syntesen mellem de forskellige faglige bidrag finder sted, det er her at de mange hensyn overskrides i et intentionelt rumligt, æstetisk udtryk. Hver af de nævnte professioner bærer et rumligt, æstetisk udtryk, men det er ikke nødvendigvis resultatet af en bevidst helhedsorienteret og æstetisk bearbejdning.

Rundt om i kystbyerne – langs Danmarks iflg. Geodatastyrelsens korrigerede opmåling 8.750 km lange kystlinje – overvejer man netop i disse år, hvordan vandpresset skal forstås og imødekommes. Kystnære byer og hele samfundet er med dem udfordrede på, hvordan de naturlige og byggede ressourcer bedst beskyttes. Samtidig spejler den måde vi beskytter på måden, vi forstår os selv på. Og det sætter ydermere grundtonen for den måde, vi med lidt store ord kan sige at vi bebor kloden på. Derfor er det så vigtigt ikke kun at gå med én 'tænkning' som fx ingeniørens. Ingeniørens viden er helt central, men den kan ikke stå alene, ligesom ingen af de andre vidensområder helt kan stå alene i forhold til vandpresset. Det er per se et tværdisciplinært anliggende.

Frygtens katedral. Dæmningen i Dixence, Schweiz, 2017 ©Lars Rolfsted Mortensen

Dæmningen i Emosson, Schweiz, 2017, diptykon ©Lars Rolfsted Mortensen

Derfor er det også en central pointe, at vi ikke må lade os styre af hverken frygten for eller fascinationen af, at vandet presser sig på. I stedet skal vi erkende, at begge aspekter er tilstede i tillæg med mange andre emotionelle relationer som glæde, nysgerrighed osv. Og at den mangfoldighed i relationer er et ultimativt mål i sig selv. Vi må ikke gøre os blinde for kompleksiteten og for de kvaliteter, den rummer og de mange måder for os som mennesker at forbinde os med hinanden og med alting. Vi er forbundne – det er ikke dem og os, menneske og natur i en vandkamp. Tværtimod er det vigtigste mål for de kommende års mange vandtilpasningsprojekter, at de skal hjælpe os til at leve i og med naturens naturer på et mangefold af måder. Derfor vil kvaliteten af den måde vi som mennesker indretter os på med det øgede

'vandpres' – rumligt, æstetisk, funktionelt – først for alvor kunne udfolde sig, når vi evner at få disse aspekter til at spille sammen, bidrage positivt til udviklingen af vores landskaber og fastholde og udvikle rigdommen i de måder, vi er forbundne på.

Og dermed også understøtte mangfoldigheden i vores egen natur som mennekser.

DET VÅDE DANMARK

af Morten Stræde
Billedhugger

Udover vand, luft, jord og ild, har Gud skabt et femte element – mudder

Napoleon Bonaparte

Jeg bringer nu vandfloden over jorden for at ødelægge ...

1. Mosebog, kap. 6, vers 17

DET VÅDE DANMARK

Vandene stiger. Det er alle efterhånden klar over. Det har de gjort før. Men nu synes alle at kunne se det med det blotte øje. Uroen breder sig, og hvert regnskyl eller pålandsvind med store bølger rejser straks et billede for det indre blik, hvor fastlandet kæntrer og synker i havet.

Der er tre slags vand, der påvirker landskabet. Det er grundvandet, regnvandet og havenes stigende vandstand. Det fortæller os, at det ikke er muligt at løse problemet med det stigende antal vandskader ved at spærre vandet ude. Vandets Maginotlinje er ikke en mulighed, ligesom den militære linje heller ikke var det

i Belgien efter første verdenskrig. For vandet løber ind på os fra undergrunden, fra himlen og fra havet.

Det giver store problemer for beboere i byerne i lavningerne og langs de kyster, hvor vandet æder sig ind. Men det er kun den konkrete del af problemet.

Det underliggende problem, som vandet afslører, er at vi siden industrialismen har opfattet natur og landskab som terræn. Det vil sige, som en viljeløs topografi der ved menneskets snilde og teknologi kan beherskes, og som altid vil vige for – og underordne sig det teknologiske menneske. Hver enkelt af os er med

mediernes mellemkomst efterhånden udstyret med et globalt nervesystem, så vi bogstaveligt kan mærke isens afsmeltning og tørken i Sahel. Det giver afsæt til en ny fornemmelse for naturen, og i sidste instans for landskabet, som vi er en del af.

Når man nu ikke kan afspærre sig ud af problemerne, er det måske tid til at se på en ny måde på forholdet mellem det beboede landskab og de naturkræfter, der til stadighed påvirker det.

Andre steder i verden, hvor vandet er en mere akut, nærværende betingelse, har man lært at indordne sig efter forholdene. Dermed mindskes skaderne, hvilket muliggør, at det almindelige liv kan foregå så uhindret

som muligt, med et minimum af besvær. Huse på pæle, flydende byer, byggematerialer der passer til klimaet, midlertidige bosættelser osv.

Der er i hvert fald to grunde til, at vi må se på samvirket mellem landskabet – både det grønne og det blå – og vores udnyttelse af det. Den ene grund er, at der er mening i at beskytte de samfundsværdier, der er i fare for at blive ødelagt. Men den anden grund er nok så vigtig: Vi må beskytte landskabets ret til at være landskab, herunder at frembyde modstand mod vores udnyttelse af det – og vi må tillægge den modstand værdi.

I billedkunsten arbejder man ind imellem med ben-spænd, både af teknisk og af begrebslig art. Mange af

de benspænd stammer fra en erkendelse af, at fysisk materiale gør modstand mod at blive manipuleret. Materialets modstand kan bruges som anledning til, at et kunstnerisk- eller et arkitektonisk udtryk får en særlig karakter.

Det er en meget gammeldags og stivnet bevidsthed, der insisterer på at fortsætte med en udnyttelse af det ubebyggede landskab efter gamle teknologiske parametre. Og det viser sig igen og igen, at der skal mere og mere til for at fastholde et status quo.

Vandet er måske det benspænd, der skal til, for at vi for alvor får øje på landskabets betydning for bosætningen. En ændret praksis vil i hvert fald få kon-

sekvenser for byernes og landskabets æstetiske udseende. For hvordan ser bygninger ud langs en havn, som er opført med viden om, at de ind imellem står med fødderne i vand? Hvordan ser et havneområde ud, som må regne med skiftende vandstande? Det ser næppe ud som developerprojekter fra fx Københavns Nordhavn, der viser lejligheder på havnekanter, med vandet som et roligt soppebassin 1 meter fra stuegulvet. Det er projekter, der næsten er skabt til en stadig strøm af erstatningssager og kompensationer som følge af stormflod.

Hvordan ser et landskab ud, som respekterer, at der er steder, der ikke kan bebygges, eller som kun kan bebygges med midlertidige bebyggelser? Man kan

forestille sig at ekspansionen af det bebyggede rum afløst af en tilbagetrækning fra de udsatte arealer. Altså en situation, hvor landskabet som udgangspunkt læses og bliver svaret af et byggeri, som tager i agt, at naturen er en kraft, man er nødt til at regne med som andet end udsigt og herlighedsværdi.

Moderniteten er domineret af en dynamisk tanke, hvis grundlag er, at det meste flyder og kan skiftes ud i en kontinuerligt skiftende situation. Den anden side af det moderne er modsætningen til den dynamiske tanke, nemlig en statisk, teknologisk beherskelse. Den har været dominerende i lang tid, og både samfund og økonomi er indrettet på den stabilitet, som beherskelsen lover.

Det er åbenbart vanskeligt at få øje på naturens processer, som uanfægtet fortsætter udenfor muren, under betondækket og bag diget. Vandet bliver billedet på en mulig katastrofe, selvom både varme, tørke og vind har samme destabiliserende potentiale. Teknologierne til begrænsning af de materielle skader findes allerede. Men det er måske enklere, at tage naturens processer i agt, og finde herligheden ved et landskab, der er bebygget på en ny måde, hvor bebyggelsen i sig selv fortæller om landskabets beskaffenhed, og hvor byernes huse bygges, så de ikke ødelægges hver gang vandet presser sig på.

Der er ikke noget nyt i, at "nature strikes back". Når det omsider bliver et politisk tema, er det fordi

bebyggelse og bosætning har gnavet sig så langt ind på de områder, hvor det før blev anset for uklogt at bygge, at enhver afvigelse fra normaltilstanden straks truer materielle værdier. Det er altså ikke udtryk for en nyopstået naturbevidsthed, eller en given sig hen til tilværelsen som en sum af ustyrlige processer. Det er det modsatte. Og spørgsmålet er, om problemerne kan løses med den samme bevidsthed og teknologi, der frembragte dem.

Homecity / Water rising 1
Videoanimation
1996

Homecity / Water rising 2
Videoanimation
1996

Sea + 5 degrees
Skulptur
2017

Cronos
Digitalt print
2018

MENS VI VENTER PÅ DEN NÆSTE ISTID

af Hanne Bat Finke
Landskabsarkitekt

MENS VI VENTER PÅ DEN NÆSTE ISTID ...

... flyder vi med forbrugsstrømmen. Klimaforandringerne er til at tage at føle på, og et af livets store spørgsmål er, om vi kan leve med at tabe et par sommerhuse til havet. Vi er optagede af, hvordan byer og landskaber kan opretholdes og udvikles i et vestligt vækstmantra, mere end at bygge på en sameksistens på vandets og landskabets præmis. Men inertien henimod en omstilling til en begrænsning af drivhusgasserne er stor. Vi drukner højst sandsynligt ikke i vandet, men i overflod af ting og sager og glemmer at løfte blikket mod de dele af verden, hvor havstigningen vil udsætte de fattigste byområder for de største menneskelige katastrofer. 400 millioner mennesker bosat i 23 kystnære mega-

storbyer i 2030, heraf langt de fleste i Asien, Afrika og Sydamerika. Who cares?

Når land bliver til vand – og omvendt – eller når det blæser mere end det plejer, er det et faresignal, i hvert fald i det sprog, der tales i forbindelse med klimaforandringer. Men den sande fare består ikke i vandet, **der skal komme**, for det **er** her allerede. Blot fordelt på forskellige geografiske områder til forskellige tider. Bundet i luften, i isen eller gemt dybt nede i jorden i varierende mængder og tilstande mellem forskellige istider. Og temporært i planter, dyr og menneskeligt liv. I Danmark bor vi helst på grænsen mellem land og

vand, fordi vandet trækker i os som en osmotisk udlig-
ning. Vi kan ikke lade være med at bygge flere huse i
vandkanten, selvom det er forbundet med en risiko for
oversvømmelse.

Nej, den sande fare er os selv, vores fantastiske evne
til at blive for mange, der alle vil være mobile, globale
borgere og producere og forbruge i en overophedet
verden af køb og salg – mere og mere – og helst leve
i vandkanten, Overgaden oven Vande og Overgaden
neden Vandet. Og til tider Under vandet Undergaden.
Vi taler rigtigt meget om den globale opvarmning og
bæredygtige byer, mens vi forbruger videre, drikker
vand på flaske og akkumulerer plastik i verdenshavene.
Vi beskytter mest os selv, fremfor den verden vi står på.

Vi og kommende generationer må derfor sejle i egen sø.

Men, vi har endnu ikke opfundet flydende plastikbyer, for
byer har ikke tradition for at flyde rundt på vandskorpen
og være i flow eller lavet af plastik – ikke endnu. Vores
tid på jorden handler om en konstant forskansning mod
vind og vejr og os selv, eller snesevis af rejser rundt om
kloden og lysår oppe over kote 0, i raketfart til andre
verdener og planeter. Som en rodløs valfarten under
alskens himmelstrøg, der langsomt bliver slidt tynde og
snart falder ned i hovedet på os som ilttomme kollap-
sede himmelhvælv. En evig søgen efter mere at købe,
mere at opleve og udforske, mere at erfare. Det er den
menneskelige drift. Men hvad bruger vi erfaringerne til?

Next stop Salt Lake City, Mars.

På jordkloden er vi omgivet af vand til alle sider, øboer
på en klode, hvor vandets forskellige tilstandsformer
skaber selve livets forudsætning: Uendelig lykke,
tab af liv, storme og konstante udfordringer med at
kontrollere vandets strømme og dræne dets tilstede-
værelse bort. Ekstreme bølgeformationer, der æder og
flår af kysten, minder os af til om, at noget er større
end os. Stort nok til at opsluge alt – og samtidig så
æggende, lokkende og storslået, at vi bliver ved med
at udfordre skæbnen i vandkanten.

*"Pool og
stormflod",
collage
2019*

VANDLAND

I den tidlige Middelalder var Skandinavien 1-2 grader varmere end i dag. Den tids klimaforandringer afstedkom, at kysterne ændrede sig drastisk ved sandflugter, og de tilsandede handelsruter måtte lægges om og bysamfund flyttede. Nu er strategien lagt om, og i vores tid lægger vi hellere arm med havkræfterne og overlader os ikke til havkongen Ægirs vold. Tanken om at ophæve forventningen om evig fast grund under fødderne kunne være en ny måde at se på livet på, at indrette sig med vandets skiftende tilstande, følge vejrfænomenerne og strømmene i stedet for at tro, at vi kan kontrollere det. En af de store handelspladser for sild i middelalderens Østersøregion fandt sted på krumodden Albuen i Nakskov Fjord, et af landets

mest udsatte områder, hvad angår oversvømmelser og på den synkende side af vippeaksen. Sildemarked på sand og stenrevler, maksimalt 1 meter over daglig vande. Skibe kunne lægge til tæt på stadepladser, der var sat på stolper på den yderste spids af krumodden, hvor rester af stolpehuller stadig findes. Handelsskibe fra nær og fjern kunne let komme til, kaste anker og fylde lasten med sild. Det siges, at der kunne fiskes sild med de bare næver. Salte sild var lig med overlevelse for lange ture til søs.

Et liv på vandet baseret på livet i vandet.

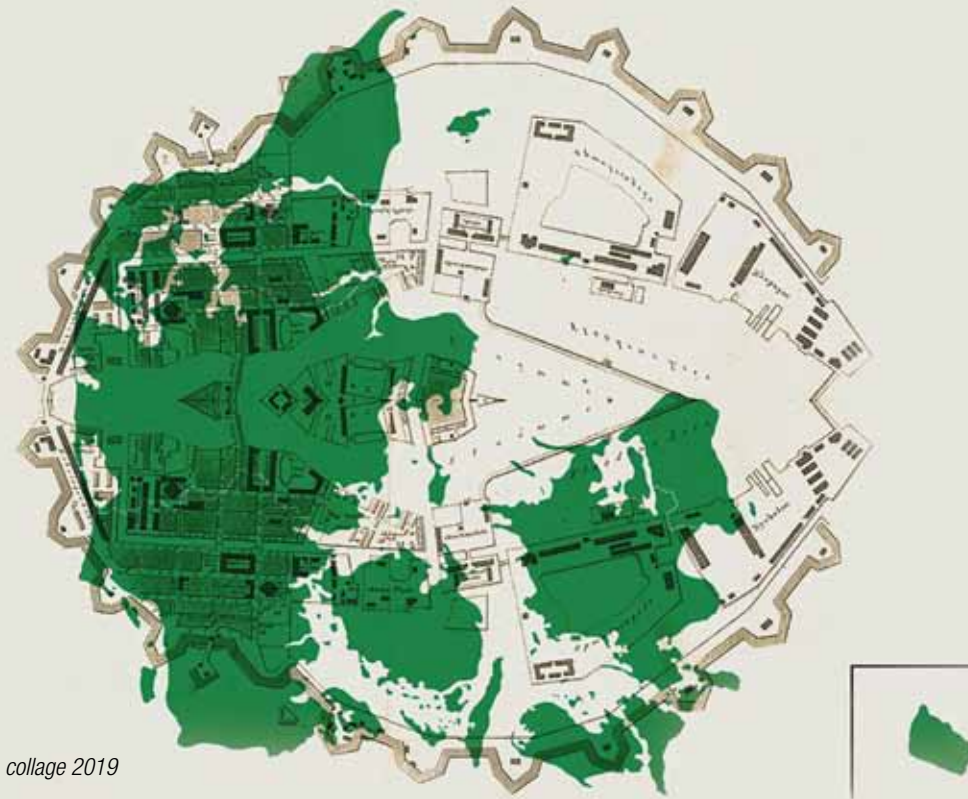
Inde på land er borge, slotte og kirker historisk blev bygget på høje punkter, for at kunne opdage fjendens

skibe i tide, eller for at demonstrere en magtposition – eller komme tættere på Gud. Bastioner og voldanlæg som i Nyborg, Fredericia og København er storskalaværker, mønstre og aftryk af forskansning, hvor man har gjort sig særligt umage med hjælp fra de bedste bygmestre i Europa. Skarpe jordformer og bygværker og sindrige sluser og porte. Æstetikken var en integreret del af magtens forskansningsudtryk. Da København i slutningen af 1800-tallet begyndte at vokse ud af sine omkringliggende voldanlæg, kæmpede blandt andre arkitekt Ferdinand Meldahl for at bevare de sidste dele af byens voldanlæg, det der i dag skaber Københavns indre logik og grønne historiske struktur og stolthed. Kunne man gøre det igen? Skabe nye storskalabygværker ift. den skiftende kote 0 – som en identitetsska-

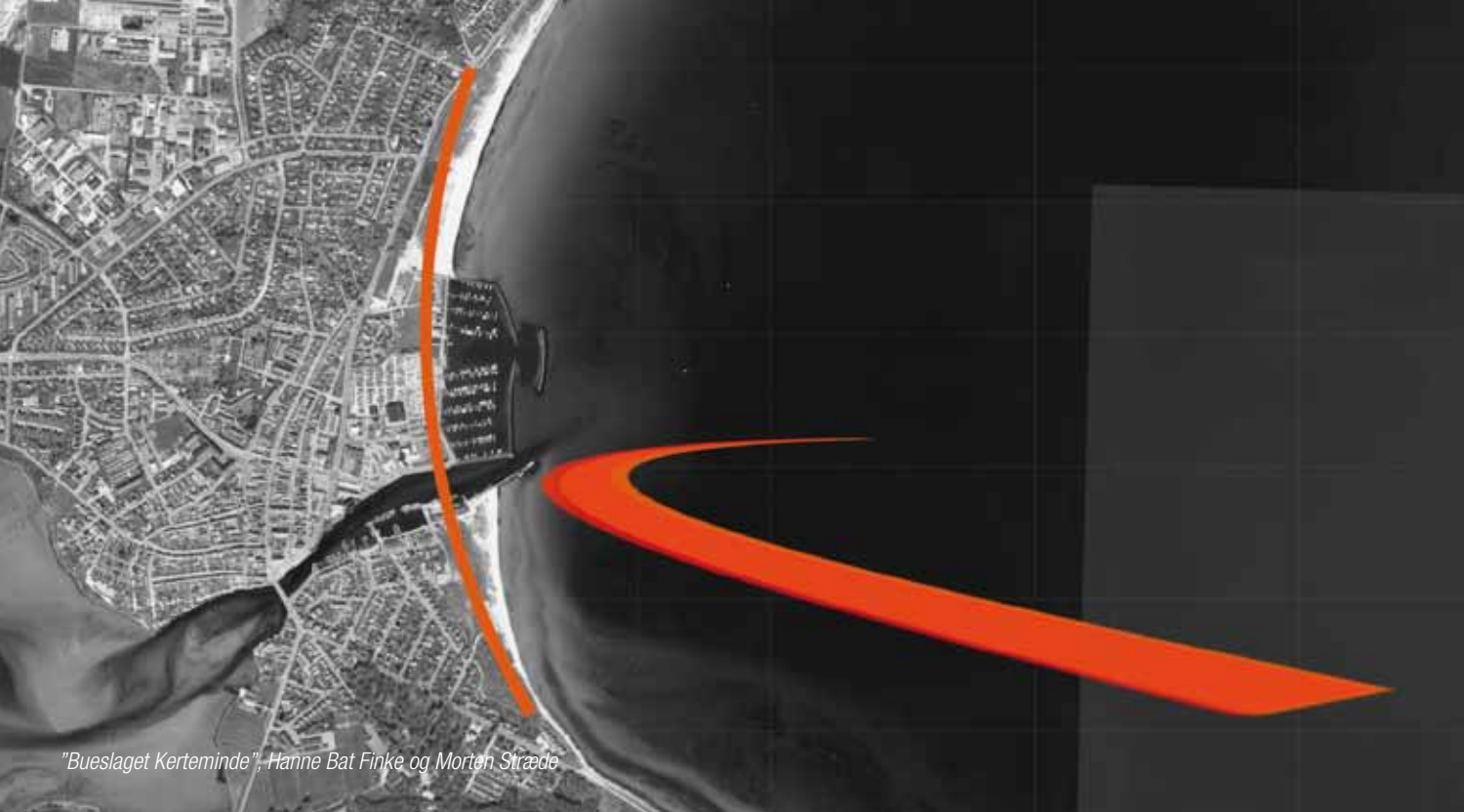
bende del af byernes "nye" byplan? Kunne vi gentage en landskabelig tilgang til at forme og transformere eksisterende byer på? Med kloge placeringer af bebyggelse på de højereliggende koter, med tydeliggørelse af ådale og havne som afløbssteder for vandet?

Har vi en ny landskabelig historie at fortælle, fremfor at klistre et lille kunst-objekt på de evindelige siddekants-betonmure, der rejses rundt omkring i det danske ørige?

Kystens kant og relation til byer og landskaber bør tildeles et kunstnerisk fokus i de store anlægsprojekter. Modsat en åndløs argumentation om merværdi ved kystbeskyttelse, der faciliteres teknisk-bureaukratisk

"Forskansning", collage 2019

"Bueslaget Kerteminde", Hanne Bat Finke og Morten Stræde

og med et lavt ambitionsniveau. Vi trænger til et grundlæggende opgør med den epoke af menneskets tilstedeværelse, hvor det er storforbruget – der placeres som højtråbende centrale vartegn i landskabet. Investorernes magt over byudviklingen skaber ingen stolthed over tid.

EN VANDOPLØSELIG SELVERKENDELSE

Mennesket har en lang erfaring med at befinde sig mellem højvande og lavvande, storme og forandringer, ja endda at med bygge byer på stolper i vandet som i Venedig.

Det tidligere flade lollandske øhav med fjorde, bugter og vige blev forenet i frugtbart jordbrugslandskab med

opførelsen af det 5 meter høje og 63 km lange Lollandske Dige, opført i 1872 efter at en voldsom storm havde raset og oversvømmet store dele af Sydlolland og kostet adskillige menneskeliv. I Danmark har vi 1100 km diger, svarende til cirka en ottendedel af den samlede kyststrækning.

Det er svært at forudsige fremtiden, men det er en naturlov, at mennesket aldrig har været på forkant med noget som helst, men der er stadig rum til at lære af landskabet og de kræfter, der dominerer vores hverdag. I dag bygger vi sjældent kanter mod havet med et erklæret ønske om at skabe et unikt bygværk, der kan aflæses over mange hundrede år. Kystbeskyttelseslovens formål §1 handler om økonomi, teknik,

"Borguin og No Floods", collage 2019

rekreation, adgang, natur og miljø – bevares! Fine ord, men ikke et ord om æstetikken i landskabet, om end disse kanter nok er nogle af de største bygværker vi efterlader. Det er meget tankevækkende. ALT andet end æstetik!

Et alternativ er at flytte til de højestliggende punkter i landskabet, eller bebo de tomme byer på Lolland, der hvor landkoterne sniger sig over kote 4 og bygge en ny højborg på toppunktet ved Ravnsborg Bakke, det lollandske Schweiz, 20 meter over havet, mens resten af landsdelen transformeres tilbage til øer og nye fjorde og enge til alverdens trækfugle. Trække proppen ud af Det Lollandske Dige og byde alverdens trækfugle velkommen i de nye fjorde og vige, der ville genopstå.

Hvis vi opgiver kampen om kvadratmetrene i byen, forfaldet i udkanten, sandforinger langs Vestkysten, og for høje boligpriser i Københavns havn, hvor det attråværdige havneløb til stadighed fyldes op og indsnævres af metroopfyld, kan man frisætte ideer om andre muligheder for at indrette os mere intelligent i det danske landskab. Sidste udvej er ikke kun på Mars. Men vandet trækker stadig i os, og det er måske der, hvor de største drømme findes. Der, hvor vi har brug for at blive konfronteret med vores forg(ø)ængelighed. Når havet hvirvles op af vind og strøm, kastes vi baglæns tilbage, og et par huse eller kirker flyder med tilbage med bølgerne af og til. Nogle gange bliver grænsen mellem land og vand ikke den samme som før. Men er vi forandrede?

Karakteren af bygværker og anlæg afspejler vores forhold til landskabet. Som sejrherre, teknokrater, vækstjægere, naturelskere, krystere, sildefiskere eller livskunstnere. Der er mange måder at tegne en kystlinie i sandet på – den der viskes ud af bølgerne og den, der værdigt tager kampen op og sætter et æstetisk udsagn, der svarer igen med samme kraft. Og placeret i bybilledet som en både byplanmæssig og landskabelig logik. Hvis vi beslutter at bygge dæmninger, diger, sluser og mure mod havet, kan vi i det mindste gøre det med maner. Med et pudset skjold, smedet med kunstnerisk omhu. Og uden for meget bureaukrati – det er sjældent godt for noget.

BYG FOR FREMTIDENS MAMMUTTER

Måske varer det ikke længe, før dna-materiale fra mammutter gemt under den gamle is kan vækkes til live igen. Der er tegn på de første celledelinger og dermed liv. Det er elefanterne, der bliver næste generation. Vi er muligvis kommet et skridt nærmere drømmen om at genoplive fortidens uddøde dyr.

"Det er nemlig lykkedes japanske og russiske forskere at sparke liv i en række mammut-celler, der har været døde og nedfrosne i den sibiriske tundra i 28.000 år. Det offentliggjorde de i tidsskriftet Scientific Reports tidligere på ugen." (DR Nyheder 17. marts 2019 kl. 15.34)

"Slusen Kramnitz" Foto Hanne Bat Finke 2017

*"Buen spændes til
endnu en
affyring, medmindre
påfuglen slipper sin
hale".*

Malericollage, 2018.

70 x 100 cm.

HAVBLIK

Så sjældent som havblik, betragter jeg mit ansigt i spejlet. Studerer ændringerne; her slider entropien ikke formerne glatte. Tværtimod er der stadigt dybere kløfter og svindende håb for genkendelighedens tryghed. Årtiers gemmeleg og ungdommens blik er væk.

Danmarkskortet: Jyllands bekymrede ansigt med en højt løftet pegefingerhat. Formanende det forbløffede Sjælland, vil jeg tro. Sjælland, der for sin del, værner for sig med Falster og Lolland. Fyn, uselvstændige yngling, diende og næsten landfast med Jylland. Bornholm, sejlene i sin egen sø, som en månedrabant. Jyllands smeltevandsskyllede og sandglattede

vestkyst. Syd gul af misundelse og sort sol. Knudrede østkystlinjer og nord, som stadig er på vej op efter isen. Gad vide, om havstigningen overhaler landhævningen.

Det er et kort, vi kender og regner med. Sådan ser vore kyster ud, og vi kan næsten overbevise os selv om, at det altid har set sådan ud. Men vi ved det jo godt: Kysterne er ikke statiske. Fortidige landkort viser helt andre kystlinjer. Hav, land og is skubber rundt med linjerne. Det er et øjebliksbillede, vi sætter vores lid til. En velkendt abstraktion.

Helt tæt på, er der straks mindre overbevisende linjer omkring landsdelene. Bølger hæver og sænker sig, mens grænsen mellem land og vand pulserer rastløst. Vandglaserede småsten ruller frem og tilbage mellem hav og land. I solen ser det fantastisk ud, og den klirrende lyd er ligefrem delikat.

Helt nede i detaljen opløses kystlinjen i en fraktalmønsterzone – også derfor er dette Danmarkskort en illusion; et forsøg på at fastholde et billede, der tilfredsstiller vores ønske om kontrol og kolonnetækning.

Er det ikke netop sådan, det er med de danske kyster: Vi ser og forestiller os et statisk billede. Forsøger at fiksere naturen i vort eget billede og fyldes af frygt,

når tingene forandres. Jeg tror, vi skal se Danmarks kyster som en dynamisk proces, ikke kun som genstand for menneskelige interessekonflikter, men i et endnu større perspektiv. Ideelt set på en måde, hvor alt tages i betragtning. Hvor alle menneskelige forestillinger om kysterne vejes mod hinanden. Hvor fællesskabet drager omsorg for alle og for et frugtbart fremtidsperspektiv. Den lige vej har alle former.

Det vi frygter, og de forandringer vi oplever, er samtidig muligheden for en endnu bedre fremtid. At forandringer ikke nødvendigvis er en trussel, men lige så meget er muligheden for at tænke sig grundigt om og finde en ny tilgang. En smuk fremtid, rig på kvalitet og med menneskenes lykke som horisont.

Ja, der stod: målet er menneskenes lykke. Lyder det vildt og udflippet? Uden tvivl, men for mig at se, er vi i gang med vildere og langt mere udknaldede, strukturelle eksperimenter.

Den lige vej har alle former

På Danmarkskortet ser vi kysten fra oven, men i virkeligheden ser vi kysten fra alle mulige perspektiver, fx set fra land med en afgrænset kystlandskabsbræmme mellem os og havet. Eller set fra havet, hvor vi dårligt ser kystlinjen, før alt det andet bagved.

Havet var oprindeligt den lige vej med krumme afdriftskurver, længde- og breddegrader. Den lige

linje for sejlads med sejl er i siksak. På land kører vi om hjørner med os selv, når vi tænker den lige vej, mens vi svinger omkring i landsdelene, over broer og udenom byer.

Det er netop dét med kysterne, at der er så mange interesser og synsvinkler. Debatten om den todimensionelle kystlinjeabstraktion bliver ofte konkretiseret endimensionelt, med sig selv i centrum.

Forskellighed er også en styrke, og kysterne, med al deres varierede skønhed, danner en mosaik af talrige typologier. Skrækkeligt, hvis denne strid om retten til at omforme kysterne ender med en nivellering, der udvisker aflæseligheden af den kulturhistoriske fortæl-

ling og indsnævrer den smukke vifte af kysttyper og naturvariationer. Det er gennem forskelligheden, der skabes storslåede oplevelser.

Både etik og æstetik udspringer af et menneskeligt perspektiv. Men er vi ikke nu kommet til en situation, hvor det er blevet alt for tydeligt, at alle ikke har lige ret til og indflydelse på kysten? Det kunne være en af de kommende kystudfordringer, at rettigheder og indflydelse finder en mere nuanceret form, hvor den gode debat, dybere indsigter og demokratiske processer får mere fokus.

Kysterne er Danmarks grænser, men også en kampplads, hvor individ og økonomi kæmper om, hvordan

vores landskab skal se ud. Hvilke værdier har forret frem for andre? Får jeg ret, kommer fremtiden til at skulle balancere flere hensyn end nu og have et mere langsigtet blik på kystlandskabet.

Lige i disse dage, 6. februar 2019, er der kommet gode nyheder om, at landbruget og Danmarks Naturfredningsforening ønsker at etablere en jordbyttefond, der skal frikøbe marginale jorde med naturgenopretningspotentiale. Det er netop, hvad vi har brug for, også når det handler om vores kyster. For den enkelte er det naturligvis ikke en bagatel at lade stå til og se en ejendom blive vasket bort, eller en horisont omformes til et kommercielt cirkus eller et teknisk landskab. Måske kan vi med tilsvarende bytteordninger give

*"Horisonten
sidelæns roterende,
skæringspunktet
i et evigt os".
Malericollage, 2018.
70 x 100 cm.*

"Døgnet's takkede rotation, mens vi synker under øde øer".

Malericollage, 2018.

70 x 100 cm.

plads til en dynamisk kystlinje, med alle de landskabelige oplevelser, som erosion og materialevandring skaber. Kan vi bytte os frem til en punktvis, super rationel, koncentreret, teknisk industribræmme og andre steder en klogt planlagt turismeindustri – og fremfor alt endnu mere plads til rekreation, landskab og natur?

Kystsikring bør ses i et nationalt perspektiv, forstået på den måde, at løsningerne skal gennemtænkes lokalt, men også passe ind i et nationalt helhedsblik. Kan vi finde en form for kystsikring og kystudvikling, der klæder vores demokratiske ønske om lige ret for alle og holde kursen mod målet om skønhed, kvalitet og retfærdighed? Det er for let at svare tilbage, at ikke alle kan blive glade, når vi skal beslutte og prioritere.

Kan vi starte med en grundig debat og belyse alsidigt?

Jeg tvivler, og måske er det kun tvivl, jeg kan bidrage med. Men omvendt oplever jeg en skævvridning, hvor lobbyisterne og udviklingsfantasterne har kronede dage. Jeg tror mindre kunne gøre det. Eller rettere: I virkeligheden er det et meget større projekt at sætte landskab og mennesket i centrum for planlægningen.

Men det må og skal være visionen, for mennesket læser landskabet og lever i det gennem tid sammen med sine børn - sand mellem tæerne, et antal friskluftåndedrag og midlertidig solvarm frihed. Naturen heler og giver tanker et nyt perspektiv. Mennesket finder i landskabet sit eget ansigts spejling. Jeg er et landskab.

OVER DAGLIG VANDE

af Stine Poulsen
Landskabsarkitekt

OVER DAGLIG VANDE

Kanten mellem vand og land er et evigt foranderligt spor. Det giver os oplevelser af naturens omskiftelighed og fænomener. At bo ved havet er gået fra at være et vilkår til en herlighedsværdi. Fra et sted at leve med og af til et fritidslandskab med markedsværdi.

Langs Vesterhavskysten på klittens gårde sad der en krog på muren. Den var et vidnesbyrd om stormfloderne, der med årtiers mellemrum oversvømmede landet, og en fortøjningsplads for redningsbåden.

Gårdene blev bygget i klynger, hvor man passede på hinanden, og placeret på værfter højereliggende end det omgivende terræn. En nærmest lukket facade mod

nord og vest og en skærmet gård i midten. Man indrettede sig efter forholdene. Den regionale læsning af stedets præmisser var en livsnødvendighed.

Menneskets tilstedeværelse i landskabet sætter spor. Spor fra hverdagslivets gøremål, spor hvor noget har udspillet sig. Gennem hedelandskabet er lyngens tuer slidt af og den gamle havbunds sten afsløres i det trådte spor fra strandfogedens daglige rute mod kysten, ligesom hulningen i klitryggen. Nye spor er føjet til gennem tiden, der giver tilgængelighed eller pejlemærker i landskaberne. Spor der nu viser vej, spor der markerer at noget særligt er på færde. De fleste glæder sig over, at sporene væver sig ind i landskabsoplevelsen.

Sådan er det også, når kystsikring og kystnære anlæg tager landskabet i besiddelse som en velintegreret indpasning i stedet eller med tilføjelser og forandringer, der bevidst går i dialog med stedet. Den hårde kystsikring, der samtidig er adgangsgivende og inviterende eller bidrager med en ny fortælling om stedet. Den bløde eller naturlige kystsikring, der anvender landskabets byggesten. Sandfordring føjer nye lag til kysten og forstærkning af klitter og skrænter med planters rodnet armerer klitterne. Når både havets og menneskers slid skal afværjes.

Kystlandskabets virkning som kilde til mental og kropslig velvære har draget folk gennem århundreder. På de udsatte jorder langs Vesterhavet gjorde sommerhusegæster gradvist deres indtog først mellem inderklit-

ter og fast beboelse i sikker afstand fra havet og siden i rygningen af yderklitten for at være i første række. Skodderne blev sømmet til for vinteren og husenes grundtanke var det enkle, temporære og nyttebetonede ly for vind og vejr. Ved forårets tilbagevenden blev der taget bestik af efterårsstormenes sandflytninger og kvalerne for yderklittens husejere.

Er det ikke netop havets kræfter og de forandrede spor det efterlader på kysten, som er det helt særlige ved landets bugtede lange kyst? Klinterne, klitterne, vigene, næssene, bugterne og strandene? Hvor landskabet er mest spektakulært og minder os om, at naturen har umådelige kræfter, som vi mærker slide i os?

Der ligger svære beslutninger foran os, for hvor skal beskyttelse, tilpasning eller tilbagetrækning være udslagsgivende for stedets fremtidige præmisser? Der tegner sig en nødvendig kortlægning og diskussion af balancen mellem fællesskabets interesser og mulighederne for at ændre de stedsspecifikke byrum og landskaber, om der så tales om æstetik, økonomi eller teknik.

I danske kystbyer skyder betonmure op som nye statiske vandstandsmålere for stormflod dimensioneret efter de aktuelle forudsigelser. Kan vi udvikle metoder i planlægningen af kystnære bykvarterer og bygge hybrider, hvor vand bliver en ressource, der momentvist ændrer billedet og brugen af stedet som en del af de både æstetiske og tekniske greb. Enkle og kraftfulde greb i klogt anvendte ressourcer, der kombinerer udfor-

dringens karakter med byens skala og kystlandskab og samtidig giver generøse adgange til vandet midt i byen.

Vi har udbygget vores byer i en grad, hvor fornuften ikke altid råder, men udsigten og beliggenheden tæller. Havet er en salgsfaktor, samtidig med at byerne tages til indtægt for beskyttelsen. Når man taler om løsningsmulighederne, måles de som cost-benefit på delstrækninger eller inden for kommunegrænser fremfor i et helhedsperspektiv for kommende generationer. Vi har stadig chancen for at løse flere behov med innovative og robuste tilgange til udfordringerne, i en tid, hvor de bynære havneområder fortsat udvikles, og de blå-grønne åndehuller og forbindelsers centrale værdi for fællesskaber og klima ikke kan overses i en balanceret byudvikling.

Mulighederne er der for at planlægge udbygning af kystbyer, nye holme eller øer klogt, så de forener både behov og værdier. Vandets påvirkning og en variation af fællesskabsrum orienteret mod vandet, har bevidst været draget ind i planlægningen under udviklingen af større kystbyer og også før de hyppigere stormfloder, vi har oplevet i dette årti.

Bykvarterer, som er planlagt med sundspromenader, hvor lange generøse trappeanlæg markerer overgangen mellem by og hav og inviterer kvarterets beboere helt ned til vandet. Hvor beskyttelsen af land mimer horisonten i en langstrakt træbænk og et underspillet sten-glacier.

Kvarterer planlagt og tilpasset pragmatisk efter studier af klimaforandringer, hvor bygninger er bygget på plinte

afstemt med de lokale vandstande. I niveauspringet indbygges parkering og butikker, der kan lukkes med skot. Veje og broer er planlagt og placeret, så infrastrukturen mellem havn og den indre by er beskyttet ved stormflod, og havnekajen er dedikeret til promenadens gående og cyklende med ubrudte kig over havn og hav.

Hvis blikket løftes fra kant til vand, og perspektivet er at tænke hav, kyst, natur- og kulturværdier, sikring og rekreation, bagland, infrastruktur og adgange sammen i kyst- og havnenære helhedsplaner, vil rammerne for langsigtede, stedlige og innovative tiltag kunne manifestes, så de store landskabsoplevelser og adgangen til kysten for de allerfleste fastholdes, frem for sikring af den enkeltes ejendom og interesser.

FRA YDERSTE KANT

af Erland Knudssøn Madsen
Billedhugger og maler

F
R
A

Y
D
E
R
S
T
E

K
A
N
T

Selve det store, det kraftige pres kulminerer næsten på klokkeslet forudset af DMI og derefter går det ret hurtigt den anden vej, dog kan man ofte opleve ret høje bølger dagen efter i dag var det dovent havet, smukt i solnedgangen, rullede stille ind mod bredden, kun lidt hvidt her og der.

Jeg var ikke hjemme dagen før, hvor det blæste ret hårdt, troede jeg kunne nå et foto med bølger til skriveriet her.

Men hvad nu når vandstanden stiger?

Klitmøller – 14. januar 2019 – foto EKM

Hansted Reservatet – 20. december 2018 – radering EKM

Al min læsen, sætten mig ind i tingene fyldte mere og mere i mit hoved, muligvis belært og ihvertfald konfus, for det vrirler med artikler i bøger, tidsskrifter, aviser, TV, radio etc., det er tydeligt at alvoren er ved at nå et niveau, så politikerne (dem med magten, som de jo kalder det) må handle mere kontant.

Vi ved det blir dyrt, men vi vil gerne være med!

Dog I skal vide: Jeg er bange for nye smarte opfindelser der går mod naturens orden. Jeg mener ikke der er plads til flere af vores fantastiske løsninger på den konto.

Connie Hedegaard sagde i et interview i en avis for nylig, at det blir hårdt, meget, meget hårdt, hvis vi skal nå at få drejet indstillingen, før det blir for sent.

At det blir hele Jordens befolkning, der på trods af alle forskellighederne skal stå sammen, hvis vi mennesker skal lykkes med ændringen af klimakatastrofen.

TAL:

Om 30 år er vandstanden 40 cm højere
om 70 år er den 80 cm højere uanset hvad vi gør,
det er en proces der er i gang, det er
disse vandhøjder der skal bruges i vandkampen
fra nu af

måske når vi at afværge 10-14 meter højere vandstand,
hvis vi fortetager os sensationelle ændringer
i vores livsform.

Det blir forandringens tid
mindst 60 års ekstravagante vaner
for os nyrige
skal ud af os igen, vi har levet i en boble.

Roshagemolen, Hanstholm – 17. marts 2019 – foto EKM

What have they done to the Earth?
What have they done to our fair sister?
Ravaged and plundered and ripped her and bit her –
stuck her with knives in the side of the dawn –
and tied her with fences and dragged her down.

I 1967 skriver
Jim Morrison (1943-1971) fra The Doors, The End

Linoleumssnit fra 70'erne af
kunstneren Per Kramer (1942-2010)

En teenager og
meget mere fra
Sverige
Greta Thunberg
der gerne vil leve
på Jorden sætter
os alle på plads!

2019

AKADEMIRAADETS LANDSKABSUDVALG
MAJ 2019

REDAKTION

Hanne Bat Finke, formand for Akademiraadets Landskabsudvalg
Akademiraadets sekretariat

LAYOUT

Heidi Daggyr, grafiker

FOTOS, ILLUSTRATIONER OG VÆRKER

Bidragydernes egne

